

**Prof. dr hab. Marek Wasilewski**

## **Uniwersytet Artystyczny im. Magdaleny Abakanowicz w Poznaniu**

**Recenzja w przewodzie o nadanie stopnia doktora sztuki**

**pani mgr. Jolancie Kwarciak-Osiak**

### **Dorobek artystyczny i pedagogiczny**

Jolanta Kwarciak-Osiak urodziła się ..... Jest asystentką dr hab. Katarzyny Radeckiej w Katedrze Architektury na Wydziale Architektury i Wzornictwa Politechniki Koszalińskiej. W roku 2014 uzyskała dyplom magisterski wyróżniony na ASP w Gdańsku w Pracowni Wnętrz Miejskich prof Jacka Dominiczaka we współpracy z dr hab. Katarzyną Krakowiak. Jest autorką i współautorką licznych projektów z zakresu architektury wnętrz i wystawiennictwa. Doktorantka brała udział w wystawach: w 2013 r. Ku Idei Miasta Dialogicznego. Stocznia Gdańska - Młode Miasto w Instytucie Sztuki Wyspa w Gdańsku prezentacja projektu biblioteki miejskiej przy ul. Narzędziowców w Gdańsku, w 2019 r. Przestrzeń Otwarta wystawa zbiorowa prac nauczycieli akademickich Instytutu Wzornictwa; prezentacja projektu "N53°57'11.52", E16°48'4.32" , w 2020 r. Formy Pośrednie zespół: Jolanta Kwarciak, Martyna Rajewska kurator: Sylwester Gałuszka Kolonia Artystów Gdańsk , w 2021 r. „Wychodzę z Cienia” projekt wystawy fotografii Anety Labuhn w ramach projektu „Wychodzę z Cienia” Stowarzyszenia Fpunkt Nowy Teatr im. Witkacego w Słupsku zespół projektowy: Jolanta Kwarciak, Justyna Kolka , w 2022 Ramy zespół projektowy: Jolanta Kwarciak, Martyna Rajewska Biennale Architektury Wnętrz; laureatki Open Call for Art Małopolski Ogród Sztuki; Kraków ,w 2022 r. Nie! Pokój / Z góry wszystko porusza się poziomo zespół projektowy: Jolanta Kwarciak, Martyna Rajewska Akademickie Centrum Designu; Łódź. Jolanta Kwarciak-Osiak jest także laureatką wielu nagród i wyróżnień: W 2013 roku L'oreal Reload My Pharmacy Zaprojektuj Aptekę Jutra I miejsce w konkursie zwycięski projekt Apteki Rajskiej w polskim etapie konkursu; prezentacja na etapie międzynarodowym, zespół projektowy: Jolanta

Kwarciak, Anna Malinowska, Aleksandra Dziedzińska Najlepszy Projekt Dyplomowy Akademii Sztuk Pięknych 2013/2014 I nagroda w konkursie na Najlepszy Projekt Dyplomowy Akademii Sztuk Pięknych 2013/2014 „Stara Instalacja Wojskowa w Babich Dołach” organizowanym przez Centrum Designu Gdynia. Fentress Global Challenge 2013, Upcycled Architecture kwalifikacja do najlepszej 15 ze 166 prac w międzynarodowym konkursie zespół projektowy: Jolanta Kwarciak, Anna Malinowska, Aleksandra Rychlińska W 2014 roku projekt The Pavement uzyskał kwalifikację do najlepszej 5 z 235 projektów architektonicznych na pracę w powstającej New Central Library, Calgary w Kanadzie; udział w zespole projektowym zaangażowanym do pracy nad projektem autorstwa Katarzyny Krakowiak. W roku 2014 nominacja ASP Gdańsk do konkursu Archiprix International 2015 . W 2015 roku wyróżnienie pierwszego stopnia w konkursie na projekt Parku Edukacyjnego „Akademia Bajki” w Pacanowie udział w zespole projektowym Grupy Smacznego. Doktorantka posiada także doświadczenie zawodowe i pedagogiczne. W 2013 roku odbyła staż w biurze architektonicznym HS 99 w Koszalinie. W 2015 roku pracowała nad dokumentacją projektowo- wykonawczą Wydziału Zabaw, zwycięskiej koncepcji na wystawę stałą dla dzieci w Europejskim Centrum Solidarności w Gdańsku. Była także projektantką w Studio Grupa Smacznego; praca nad realizacją Wydziału Zabaw, wystawy stałej dla dzieci w Europejskim Centrum Solidarności w Gdańsku, asystentką projektów artystycznych Katarzyny Krakowiak, (opracowanie i przygotowanie modeli prac artystki ). W latach 2015-16 projektantka wewnątrz w biurze projektowym Studio Potorska oraz asystentka dr hab Katarzyny Radeckiej w Pracowni Projektowania Architektury Wnętrz i Form Użytkowych w Akademii Sztuki. Obecnie jest asystentką dr hab. Katarzyny Radeckiej w Pracowni Wystaw i Architektury Wnętrz na Wydziale Architektury i Wzornictwa Politechniki Koszalińskiej w Koszalinie jest też koordynatorką programu ERASMUS+ .

## **Analiza rozprawy doktorskiej**

Jolanta Kwarciak-Osiak przedstawiła pracę doktorską pod tytułem *Odnowiona Wyobraźnia. Laboratorium Architektury Postfunkcjonalnej*. Praca składa się z pięciu części, z czego dwie pierwsze stanowią wprowadzenie oraz opisu teorii i stanu badań w zakresie wybranym przez autorkę. Pozostałe części stanowią opisane i przedstawione eksperymenty projektowe. Zaznaczyć należy bardzo profesjonalną formę edytorską przedstawienia rozprawy. Doktorantka zadbała o jej formę estetyczną, która pozwala na wygodne i efektywne nawigowanie w przedstawionych przez nią treściach. Głównym zagadnieniem pracy jest próba zobaczenia tego co może dziać się z architekturą, która traci swoje funkcje, jest próbą zaproponowania praktyk i perspektyw, które w tym procesie utarty funkcji i funkcjonalności widzi aspekty pozytywne takie jak odnowienie wyobraźni i otwarcie pola dla innych praktyk projektowych, kulturowych i społecznych. Autorka kwestionuje nierozłączność formy i funkcji, pyta o to co użytkownik może zyskać na utracie funkcji przez architekturę.

Rozprawa doktorska, której tematem jest architektura i eksperymentowanie z formami i pojęciami architektonicznymi ma szersze ambicje dotyczące redefiniowania architektury funkcjonalnej i postfunkcjonalnej. Pojawia się tutaj ambitny postulat odnowienia możliwości wyobraźni, autorka zastanawia się czy nie czas aby forma przestała podążać za funkcją, pojawia się ważne pytanie o pamięć w architekturze co przywołuje bardzo silnie, ale jednocześnie w sposób kwestionujący, stawiający znaki zapytania - kontekst społeczny i historyczny przestrzeni w których funkcjonujemy. Autorka odwołuje się do architektury funkcjonalnej czasów wojny, a więc projektów funkcjonalnych służących albo bezpośrednio jako maszyny do zabijania (bunkry) albo maszyny do wytwarzania maszyn do zabijania (fabryki sprzętu militarnego). W swoich badaniach wykorzystuje teorię afordancji Jamesa Gibsona, oraz metodę fenomenologiczną Romana Ingardena. Ujawnienie afordancji jak pisze autorka pozwoliło na zaproponowanie alternatywnego podejścia do procesu projektowania równoległe do procesu

funkcjonalnego. Badaniami objęte zostały schrony oraz była fabryka kamienia tłuczonego w Dalimierzu oraz była fabryka dynamitu w Krzystkowicach. Przedmiotem badań doktorantki są ponemieckie budowle wojenne pozostawione na terenie Polski. A zatem wszystkie opisane w dalszych częściach doktoratu eksperymenty formalne rozpatrywać należy w kontekście zmiany formy, jej demilitaryzacji oraz w kontekście ich skomplikowanego dziedzictwa kulturowego. Autorka bardzo dużą wagę przykładła do zmiany funkcji architektury postmilitarnej, którą określa jako dowody wstydlivej historii. Warto tutaj zauważyć, że problematyka architektury wojennej i postmilitarnej obecna jest także w refleksji pola sztuk wizualnych a przywołana przez autorkę jako jeden z kluczowych przykładów książka Paula Virillio *Bunker Archeology* zainspirowała znakomitą artystkę wizualną Magdalenę Jetelovą do stworzenia niezwykle ciekawego cyklu instalacji fotografii pt. *Atlantic Wall*. Czeska artystka sfotografowała to co zostało z fortyfikacji „ściany atlantyckiej” i betonowe resztki potargane przez fale przyptywów zestawiała z wyświetlanymi na ich ścianach laserowymi projekcjami z tekstami. Gunter Grass w powieści „Błaszany bębenek” prowadzi swojego bohatera do bunkrów na Wale Atlantyckim, w rozdziale *Na Wale Atlantyckim – czyli bunkry nie mogą się pozbyć betonu*, którego akcja leniwie toczy się już po przełamaniu fortecy atlantyckiej przy bunkrze Dora siedem opisuje scenę z udziałem porucznika badającego stan konstrukcji. „Otwory strzelnicze sąsiadującej z nami Dory sześć gładził tak czule jakby własnej żonie chciał sprawić trochę przyjemności. Gdy zamierzał obejrzeć Dorę siedem, nasz letniskowy domek od środka Lankes nie wytrzymał: O rany Herzog, doprawdy nie wiem czego pan chcesz. Po diabła kręcisz się koło tego betonu? Co wtedy było aktualne dawno jest już *passe...* Ale porucznik w stanie spoczynku uważał, że nic nie jest *passe*, że rachunki nie zostały jeszcze zakończone, że kiedyś trzeba będzie odpowiedzieć przed historią i chciał teraz obejrzeć Dorę siedem od środka.”<sup>1</sup> W tej krótkiej scenie opatrzonej sentencją *bunkry nie mogą pozbyć się betonu* widzimy już przeblysłk postfunkcjonalnej architektury ujawniającej się w nazwaniu bunkra Dora siedem naszym letniskowym domkiem. Zamiana maszyny do zabijania w domek letniskowy, nadanie mu nowej, pokojowej i rozrywkowej funkcji

---

<sup>1</sup> Gunter Grass, *Błaszany bębenek*, przekład Sławomir Błaut, PIW 1983, str. 575

społecznej jest gigantyczną zmianą, radykalnym odwróceniem wektora funkcjonalnego w sto osiemdziesiąt stopni.

Doktorantka uważa, że należy podjąć próbę wypracowania sposobu podejścia do kłopotliwego dziedzictwa architektonicznego II wojny światowej. Zadaje pytanie czy powinniśmy nadal szukać tym budowiom funkcji? I odpowiada - A może warto zwrócić się w stronę odnowienia wyobraźni? O odnowienie wyobraźni od wielu lat nawołuje wybitny polski artystka i projektant Krzysztof Wodiczko, który sformułował koncepcję odwojnienia kultury. W tekście *Miasta jako niewojenne pomniki* pisze: „Aby zakończyć wszelkie wojny, miasta muszą zacząć od rozpoznania i rozmontowania kultury wojny, która zasiada w środku ich własnych zbiorowych dusz. Muszą zdemobilizować i rozbroić kulturę wojny, która utrzymuje wojenną gotowość mieszkańców miasta do mobilizacji, do walki z innymi narodami i tak – innymi miastami.”<sup>2</sup>

Radykalna utopijna koncepcja Wodiczki zakłada długotrwałą, głęboką edukację społeczną i tworzenie instytucji kultury, muzeów i pomników utrwalających tą edukację. Jolanta Kwarciak Osiak proponuje w swojej rozprawie doktorskiej inną strategię, pisze o dobrym zapomnianiu. „Pamiętanie o kłopotliwym dziedzictwie jest obowiązkiem, jednak przyznanie sobie prawa do niepamiętania i przyjęcie nowego postfunkcjonalnego języka pozwoli zwrócić się ku przyszłości tej architektury. Jako projektantka i badaczka chcę przyjrzeć się jej esencji.”

Autorka pisze o końcu metafory domu jako maszyny do mieszkania i architektury jako maszyny. Zastępuje ją koncepcja architektury posfunkcjonalnej, architektury, która zdolna jest do elastycznej zmiany i przeobrażeń w zależności od danego kontekstu i czasu. Architektura nie jest w tym ujęciu czymś niezmiennym lecz staje się raczej rodzajem procesu, który rozwija się w czasie. Ważnym aspektem tego zjawiska jest zauważenie, że tak rozumiana architektura wymyka się spod kontroli swoich projektantów.

---

<sup>2</sup> Krzysztof Wodiczko, *Rozmowy i teksty krytyczne*, Poznań 2020, str.225-226.

Część trzecia pracy zatytułowana *Architektura postfunkcjonalna* jest wstępem do kolejnych dwóch, w których prezentowane są konkretne eksperymenty projektowe. W trzeciej części znajdziemy założenia badawcze sformułowane przed eksperymentami projektowymi oraz kilka kluczowych dla tych prac pojęć takich jak: Sieć stabilizująca architekturę, fabrykat i postfabrykat. Sieć stabilizująca architekturę rozumiana jest jako sieć pojęć, które umożliwiają rozumienie zmian zachodzących w architekturze. Takim stabilizatorem przed nowoczesnością było pojęcie piękna, w modernizmie jest to funkcjonalność. Autorka proponuje by dla architektury postfunkcjonalnej czynnikiem stabilizującym architekturę była afordancja czyli wg. przywołanej wcześniej definicji Jamesa Gibsona komplementarność tego co środowisko i jednostka mogą oferować sobie wzajemnie. Fabrykat to połączenie prefabrykatów ze wszystkimi elementami warunkującymi funkcjonowanie architektury. Pojęcie postfabrykatu odnosi się do architektury, która utraciła swoje funkcje, to nie działające już fabrykaty umieszczone w nieaktualnej sieci stabilizującej. W takiej przestrzeni ujawniają się nowe możliwości interakcji postfabrykatów w ramach nowych praktyk społeczno-kulturowych, które pojawiają się w miejscu utraconych dawnych funkcji i zastosowań.

Doktorantka w swojej pracy stawia następujące pytania badawcze: Co architektura zyskuje gdy fabrykat architektoniczny traci funkcję? Co w wyniku utraty funkcji przez architekturę zyskuje jej uczestnik/obserwator? Jakie afordancje determinuje postfabrykat któremu odebrane zostało uzasadnienie funkcjonalne? Jak zredefiniowanie postfabrykatu może zmienić myślenie projektowe?

Czy forma może przestać podążać za funkcją? Czy możliwe jest projektowanie, które nie zaczyna się od pytania o to jaką funkcję może pełnić architektura? Te pytania badawcze nie są domknięte definitywnymi odpowiedziami lecz próbami eksperymentalnych praktyk projektowych, których rezultaty prezentowane są w kolejnych częściach pracy. W ramach powołanego przez doktorantkę Laboratorium Architektury Postfunkcjonalnej przedstawione zostają reakcje

projektowe oparte na teorii afordancji. Prace prowadzone w ramach Laboratorium przyczyniły się do pokazania nowych cech postfabrykatów, które ujawniły się dzięki rozpoznaniu ich nowych afordancji. Autorka pisze, że nowe cechy postfabrykatu czynią nowa sieć architektury bardziej wyobrażeniową i mniej użytkową. Doktorantka wyróżnia zaobserwowane cechy, są to: nieszczelność formy co wiąże się z utratą dotychczasowej hermetyczności fabrykatu, transgresja formy, która ujawniła się w działaniach naruszających ustalone normy uczestników laboratorium, transpozycje formy czyli proces zmiany pozycji formy lub zmiany pozycji dwóch form, zagęszczenie formy czyli nowe połączenia form i płaszczyzn, negatyw formy czyli np. istotność pustych odstępów pomiędzy obiektami, które mogą być wyobrażone jako nowe przedmioty oraz deformacja czyli zmiana kształtu postfabrykatu w stosunku do jego pierwowzoru. Nowe afordancje jak wskazuje autorka pracy zmieniają zastój w ruch, niemożliwe w możliwe, skończone w kontynuację, pośpiech w spowolnienie, przewidywalny w uważny. Odnalezienie zbadanie i ujawnienie ukrytych afordancji projektowych pokazują potencjał architektury postfunkcjonalnej, który doktorantka postanowiła eksplorować w próbie projektowej zaprezentowanej w ostatniej, piątej części pracy. Próba projektowa wykonana na budynku elektrociepłowni byłej fabryki DAG zakłada pozafunkcjonalne interakcje z architekturą, które wykorzystują nałożenie się deformacji, negatywu, zagęszczenia, transpozycji i nieszczelności. Działania projektowe obejmowały kolejno pokazanie negatywu postfabrykatu elektrociepłowni poprzez wyznaczenie elementów całkowitej transparencji oraz elementów przestrzennych. Następnie forma negatywu został poddana transformacji poprzez dodanie jej grubości, transpozycji poprzez obrót formy o 45 stopni i wprowadzenie formy do wnętrza elektrociepłowni nr 1 Fabryki DAG. Następnie projekt pokazuje kilkustopniowy proces deformacji, który doprowadził do zagęszczenia formy poprzez wprowadzenie do jej wnętrza poziomych przejść, które umożliwiają jej bezpieczną eksplorację. Autorka uzyskała w ten sposób przestrzeń o zupełnie nowych jakościach i parametrach, przy czym wszystkie transformacje tej architektury wynikają organicznie z jej źródłowego projektu i z przekształcenia oraz odkształcenia jej początkowych parametrów.

## Konkluzja

Jolanta Kwarciak-Osiak przedstawiła pracę doktorską pod tytułem *Odnowiona Wyobraźnia. Laboratorium Architektury Postfunkcjonalnej*. Praca ta jest demonstracją jej pogłębionych badań łączących refleksję humanistyczną z eksperymentami projektowymi. Doktorantka potrafiła wykazać ścisłe połączenie teorii z praktyką. Przedstawiła niezwykle interesujący esej, który jest syntezą myślenia o sztuce, historii i pamięci, zaprezentowała działania powołanego przez siebie Laboratorium Architektury Postfunkcjonalnej a całość zwieńczyła autorską próbą projektową, która jest prawdziwie nowatorskim eksperymentem twórczym. Po dokładnym zapoznaniu się z dorobkiem oraz pracą doktorską stwierdzam, że zarówno przedstawiona praca teoretyczna jak i twórcza, spełnia warunki określone w *Ustawie o stopniach i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki* i stanowią oryginalne dzieło artystyczne. W związku z tym wnioskuję o nadanie pani magister Jolancie Kwarciak-Osiak stopnia doktora w dziedzinie - dziedzinie sztuki w dyscyplinie sztuki plastyczne i konserwacja dzieł sztuki



Poznań 10.05.2023